

SABER I CERTESA EN EL TRACTATUS DE WITTGENSTEIN

Antoni Defez i Martín

S'ha dit en nombroses ocasions, sobretot a partir de la pèrdua d'influència de la filosofia del Cercle de Viena en la interpretació del *Tractatus*, que Wittgenstein durant la primera època de la seva activitat filosòfica no estava pas interessat en la resolució dels problemes clàssics de la Teoria del Coneixement, essent aquesta, pel contrari, una de les característiques distintives de la seva segona filosofia. Tot i ser correcta aquesta caracterització de l'evolució del seu pensament em sembla que és possible de trobar dintre del *Tractatus* tematitzats alguns dels problemes que en la seva filosofia posterior - concretament en la Segona Part de les *Investigacions filosòfiques*, i en *Über Gewißheit* (*De la certesa*)- són leit-motiv de les seves discussions. Em refereixo a la dilucidació dels conceptes de «certesa» i de «saber» (conèixer), a una anàlisi dels quals dedicarem les pàgines següents.

*

En T,5.1362 podem llegir entre parèntesi: «... ('A sap que p s'escau' és sense sentit, si p és una tautologia)». Cal assenyalar que la interpretació d'aquest enunciat no ha estat quelcom massa sovintejat per l'exègesi tractariana, potser pel fet d'aparèixer com una

observació entre línies d'altres tesis: concretament aquella que nega la existència d'un «nexes causal», quedant tota necessitat engolida per la «necessitat lògica» (vid. T,5.136; T,5.1361 i T,5.1362). Així i tot tampoc la seva traducció no ha estat un punt de concordança entre els pocs comentadors que se'n fan esment. A despit que el mateix Wittgenstein hi utilitzi el terme «sinn-los», s'ha disputat si calia traduir «sense sentit» o «insensatesa» -açò és, si la intenció de Wittgenstein fou de debò escriure «sinn-los» o «un-sinning» respectivament. Així M. Black aposta per la segona possibilitat («nonsensical»)¹, mentre que Miss Anscombe i J. C. Morrinson ho fan per la primera («senseless»)², seguint més a prop el text alemany³. Dones bé, què hi podem fer? Plantejada la qüestió, i ja que cap d'aquests comentadors no ofereix evidència alguna en un o en altre sentit, crec que la cosa més prudent ha de ser no decidir-se de moment i veure si més endavant és possible d'assolir-ne una interpretació satisfactòria, una vegada hagi estat dilucidada la veritable significació de T,5.1362.

Aquest passatge, al meu parer, cal emmarcar-lo en allò que podria constituir una definició del concepte epistèmic de «saber» (conèixer); o més aviat, el que Wittgenstein sembla oferir-nos-hi és la descripció d'un ús il·legítim d'aquest concepte. Les seves paraules suggereixen que quan una proposició no és «vertadero-falsa» -açò és, no és, des de la filosofia del llenguatge del *Tractatus*, una proposició significativa, sinó una pseudo-proposició- aleshores no ens és permès d'usar el terme «saber» per tal de caracteritzar-hi l'actitud epistèmica d'algun subjecte. Això sembla ser una conseqüència de l'anàlisi wittgensteniana dels «contextos intensionals» (vid. T,5.54 - T, 5.5422; NL. en NB., pàgs: 96-97; i cartes a Russell de juny i juliol de 1913 en NB., pàg: 121) d'acord amb la qual “A sap (creu, pensa, dubta, etc.) que p” equival a “A sap (creu, pensa, dubta, etc.) que p és

vertadera i que no p es falsa”. Dit d’altra manera, que allò amb què el subjecte es relaciona és el «sentit» (Sinn) de la proposició, açò és, amb els seus dos pols de la veritat-falsedat o, si es vol, amb la possibilitat de l'estat de coses que representa. Conseqüentment en el cas que la proposició sigui una tautologia -i el mateix s'hauria de dir si fos una contradicció- es tractaria d'una actitud proposicional il·legítima. I la raó és senzilla: tant les tautologies com les contradiccions estan mancades de sentit, són buides de sentit («sinn-los») (T,4.461 i T,4.4661): no tenen condicions de veritat perquè les primeres són vertaderes sense condició, mentre les segones no són vertaderes sota cap circumstància (T,4.46 i T,4.461). Tautologies i contradiccions no són imatges de la realitat; no exposen cap situació possible, no en diuen res (T.5.142): les primeres permeten tota possibilitat, les darreres cap (T,4.462).

Podem, així, concloure dient que per a Wittgenstein el concepte de «saber» seria només aplicable quan entren en joc la veritat i la falsedat de les proposicions, açò és, quan la proposició sigui de debò significativa, o com les qualifica ell mateix «plenes de sentit» («sinn-voll»): aquelles que trobant-se en una relació expositiva amb la realitat són capaces de descriure vertaderament o falsament la possibilitat d'un estat de coses. Ara bé, ¿és això tot el que podem dir de T,5.1363? Al meu parer no, encara ens quedaria allò més important. Crec que en aquest cas ens seria lícit d'emprar una coneguda observació de les *Investigacions filosòfiques* malgrat la distància temporal que la separa del paràgraf que comentem. Hi escriu Wittgenstein: «Tot un núvol de filosofia es condensa en una gota de gramàtica»⁴. Doncs bé, allò que estaria funcionant dessota T,5.1363 seria la que podríem anomenar la seva actitud «anticartesiana» o, dit d'altra manera, el seu rebuig envers l'obsessió d'un ideal metafísic de certesa. Crec que la intenció de Wittgenstein se'ns farà

molt més palesa si tenim present les següents observacions d'Ayer malgrat que aquest autor no les va escriure pensant en T,5.1362. En “Proposicions bàsiques”, article inclòs en *Assajos filosòfics* (1954), hi escriu en comentar el tipus de certesa que tenim de les proposicions de la lògica:

Però, ¿què significa ací dir que una proposició d'aquest tipus és certa? Simplement, que és 'a priori'. Dir que la proposició és certament vertadera, o que és necessària, o que és vertadera 'a priori', és, en aquest cas, dir tot just la mateixa cosa de tres formes distintes. Aleshores, però, ¿per què dir que les proposicions 'a priori' són vertaderes si això no és més que dir que les proposicions 'a priori' són 'a priori'? La resposta és que la gent vol passar de «p és certament vertadera», en aquest sentit, a «hom pot conèixer amb tota seguretat que p és vertadera». Hom fa la suposició tàcita que una proposició 'a priori' pot ser 'percebuda clarament i distinta'. Però si el fonament en què recolzen per dir que una proposició d'aquesta mena es pot conèixer amb tota seguretat és simplement que és certa en el sentit que és 'a priori', aleshores l'ús que fem de la paraula «certa» no els reporta res. No estan dient més que això: que una proposició 'a priori' n'és una de 'a priori' «⁵».

Ayer ens hi adverteix del perill d'extraure a partir de la certesa de la veritat de les proposicions de la lògica -les tautologies- quelcom semblant a un paradigma de certesa metafísica, al qual apel·lar després com una espècie d'ideal de coneixement. Wittgenstein, al meu parer, acceptaria, sense massa vacil·lacions, aquestes paraules d'Ayer. Doncs bé, crec que és així com hauríem d'interpretar T,5.1362, de manera que aquest passatge, aleshores, no seria sinó un cas de «dilucidació» o «clarificació lògica» -cosa en què consisteix la finalitat i l'activitat de la filosofia, segons el *Tractatus* (T,4.112)- dels conceptes de «saber» i de «certesa» al voltant dels quals s'hauria produït una de les confusions filosòfiques històriques, a saber, i com diu J.C. Morriinson, «la qüestió de la certesa que ha caracteritzat (o potser infectat) tota la filosofia moderna des de Descartes»⁶. No ens precipitem, però. En aquest punt ens cal tractar abans de dues qüestions íntimament relacionades: (i) la possibilitat d'un coneixement a priori de la realitat a partir del caràcter a priori de les proposicions lògiques; i (ii) el tipus de certesa de les proposicions lògiques.

Pel que fa a (i) és evident que es tracta d'una tesis que Wittgenstein rebutjà obertament. Així en el *Tractatus* podem llegir:

T,304 Un pensament correcte a priori seria aquell la possibilitat del qual condicionés la seva veritat.

T,305 Que un pensament és vertader, només ho podríem saber a priori, si a partir del pensament mateix (sense objecte de comparació) es pogués reconèixer la seva veritat.

Aquesta possibilitat, però, queda entrebancada d'una doble manera. En primer lloc, perquè «no hi ha cap part de la nostra experiència que sigui a priori. Tot el que veiem també podria ser diferent. Tot el que podem arribar a descriure també podria ser diferent. No hi ha cap ordre a priori de les coses» (T,5.634). I en segon lloc, perquè els requisits fixats per T,304 i T,305 a tot coneixement a priori no són acomplerts per les proposicions significatives (genuïnes) del *Tractatus*, aquelles que són imatges de la realitat: no podem determinar llur veritat o falsedat a partir únicament de la proposició tota sola (T,6.113); pel contrari, ens cal comparar-la amb la realitat (T,2.221; T,4.05; T,4.06; T,4.25). Ara bé, si les proposicions significatives no ho aconsegueixen en el cas de les tautologies succeeix tot el contrari: «la característica peculiar de les proposicions lògiques és que pot reconèixer que són vertaderes en el símbol tot sol» (T,6.113), cosa que els dóna llur posició única entre totes les proposicions (T,6.112). El problema, però, és, com ja ha estat vist, que les tautologies no són genuïnes proposicions, són «buides de sentit», no descriuen cap possibilitat d'allò real.

Wittgenstein ens resumeix de la següent forma la gradació de «veritat» que pot gaudir una expressió: «la veritat de la tautologia és certa; la de la proposició, possible; la de la contradicció, impossible» (T,4.464; vid. també T,5.525). Ara bé, ¿de què pot servir-nos la certesa d'una tautologia? De ben poc. Com assenyala Morrison, «el preu de la certesa és elevat, perquè aquesta només pot obtindre's a costa de la significativitat del llenguatge»⁷. És més: «la meta d'aquesta recerca (la de la certesa), d'assolir-se, seria una tautologia mancada de sentit, açò és, cap proposició en absolut. Si nosaltres hem de descobrir quelcom sobre el món i si hem de parlar significativament, haurem d'abandonar les així anomenades veritats a priori i les proposicions autoevidents»⁸.

Aquesta vacuïtat de la «certesa» de les proposicions lògiques, o la que podríem anomenar la seva neutralitat epistemològica és, ben segur, la raó per la qual Wittgenstein ens dirà que la lògica no constitueix cap doctrina (T,6.13), açò és, cap teoria sobre la realitat en no tractar de res (T,6.124). D'altra forma: que no ens ofereix cap informació sobre el món (T,5.61 i T,5.552) i ni tampoc no la hi guanyariem. A diferència de les proposicions empíriques, la veritat o la falsedat de les quals canvia alguna cosa en la descripció del món (T,5.5262), de les proposicions de la lògica, en tant que no són ni verificables ni falsables per l'experiència (T,6.1222), podem prescindir-ne (T,6.122). Ara bé, per a Wittgenstein la lògica no és cap insensatesa» («unsinnig»); més aviat -com el zero en la sèrie dels números naturals- tautologies i contradiccions pertanyen al simbolisme (T,4.4611), tenint, com diu M. Garrido, una «funció canònica»⁹. Llur utilitat consisteix a fer-nos paleses les propietats formals de les proposicions significatives (T,6.12; T,6.1201; T,6.1202; T,6.121 i T,6.1221). Per exemple, que «plou i no plou» sigui una tautologia, ens mostra que 'plou' i 'no plou' es contradiuen mútuament. I això, no sols no ens informa de

res sobre el món (T,4.461), sinó que tampoc no ens presenta cap guany ontològic sobre la realitat, perquè, com repeteix incansablement el propi Wittgenstein, no hi ha objectes ni fets lògics (T,4.0312), els signes lògics no són representants de res. De fet, com ja ha estat apuntat, «ens en podem passar de les proposicions lògiques, donat que, en una notació adequada, podem reconèixer ben bé les propietats formals de les proposicions a través de la mera inspecció d'aquestes proposicions» (T,6.122). A més, la possibilitat d'interdefinir totes les constants lògiques mostra ja ben a les clares llur poc relleu ontològic.

És ben coneguda la transcendència històrica d'aquestes tesis de Wittgenstein. La filosofia del Cercle de Viena a partir del caràcter formal (cognoscitivament vacu) de les proposicions lògiques i del caràcter a priori de llur veritat, així com de la possibilitat de derivar la matemàtica des de la lògica -Wittgenstein dirà que la matemàtica és un mètode de la lògica (T,6.2 i ss)- tancarà files a tot intent d'un coneixement a priori de la realitat¹⁰. Com assenyala V. Kraft, “la lògica no conté cap coneixement, ni proporciona els principis de l'ésser, sinó els fonaments de l'ordre dels pensaments, (...) els principis de l'ordenació dintre la representació simbòlica, no les lleis del món de l'experiència”¹¹. I el mateix caldria dir de la matemàtica. Ara bé, ens enganyaríem si penséssim que la posició del *Tractatus* envers la lògica es en tot semblant a la del positivisme lògic. De fet, fins ara només hem parlat de la lògica com a càlcul formal i no de la tesi metafísica de la transcendentalitat de la lògica (T,6.13) que Wittgenstein va defensar-hi, tesi que el separaria dels vienesos. El que ens interessa, però, a hores d'ara és retornar a la segona qüestió que adés ens plantejavem, açò és, aquella que s'interrogava pel tipus de certesa que gaudien les proposicions lògiques.

Doncs bé, pel que fa a (ii) la situació sembla ser la següent: Wittgenstein atorga a la veritat a priori de les tautologies -i val dir, per extensió, a la falsedat a priori de les contradiccions- el caràcter de «certesa», no tractant-se, però, del concepte metafísic de certesa, açò és, el concepte d'evidència cartesiana. Com ja ha estat dit, les tautologies s'ajusten a les exigències fixades per T,3.04 i T,3.05. Ara bé, el descobriment de llur certesa -del caràcter a priori de llur veritat- és quelcom que s'obté únicament en mirar el signe mateix. Com diu el propi Wittgenstein «cada tautologia mostra (zeigt) ella mateixa que és una tautologia» (T,6.127). No cal apel·lar a cap intuïció o evidència psicològica (T,6.1271; T,5.4731); el llenguatge, les regles de sintaxi, el mateix procés de calcular ja proveeixen, en aquest cas, tota la intuïció necessària (T,6.233; T,6.2331; T,6.124; T,6.126). I és que com diu el propi Wittgenstein: «Si del fet que una proposició ens sembla evident no se segueix que és vertadera, llavors que sembli evident no és tampoc cap justificació per a la nostra fe en la seva veritat» (T,5.1363). Aquest dictum, que en el cas de les proposicions significatives ens obligaria a comparar-les amb la realitat per tal de determinar llur valor de veritat, pel que fa a les tautologies ens obligarà a apel·lar al càlcul lògic, a meres regles de signes. I és precisament a dintre d'aquest càlcul on demostrarem que una expressió és o no una tautologia. En fer aquesta demostració no ens caldrà cap tipus de experiència lògica, ni tampoc no ens farà falta cap recolzament en el món (T,5.551). Contràriament al que havien pensat Frege i Russell, per a Wittgenstein «la lògica ha de tenir cura de si mateixa» (T,5.473) ¹².

Ara bé, el metafísic, esdevenint en escèptic, podria objectar que les meres regles de sintaxi no són suficients per tal de demostrar i justificar la veritat a priori de les tautologies i que, en conseqüència, necessitem d'alguna evidència superior. Ell podria adduir, per

exemple, que és un fet empíric que els humans de vegades, molt sovint, cometen errors en llurs càlculs: que s'equivoquen en resoldre operacions o en realitzar inferències, etc. No obstant això, aquest no seria un argument de pes: una cosa és que la mateixa sintaxi del càlcul lògic eviti qualsevol defecte i una altra de ben distinta que els humans el facin servir malament. Wittgenstein reforça la primera d'aquestes tesis amb comentaris com «en cert sentit, no ens podem equivocar en la lògica» (T,5.473) o en la lògica «no hi ha sorpreses» (T,6.125 i T,6.1261). I la raó sembla senzilla: si coneixem la sintaxi lògica, i ja que la demostració d'una tautologia és simplement un «mitjà mecànic per un reconeixement més fàcil de la tautologia» (T,6.1262), on procés i resultat són equivalents (T,6.1261), la possibilitat d'un error queda bandejada. Només és possible l'error en la mesura que fem servir malament les regles. L'important, però, és que no cal apel·lar a cap evidència «externa»; com diu Wittgenstein, «el precedent, al qual sempre es voldria apel·lar, ja ha de trobar-se en el símbol mateix» (T,5.525).

Així i tot, la possibilitat d'errors d'aquest tipus sembla ser reconeguda pel propi Wittgenstein en utilitzar l'expressió «en cert sentit» (T,5.473). Ara bé, aquests errors són quelcom empíric -el nostre ús equivocat de regles- mentre que la certesa a priori de les proposicions lògiques és quelcom que es deriva de la sintaxi dels nostres llenguatges. Aquest distint status de l'error i de la certesa condueix l'escèptic en un atzucac, perquè ¿què admetria aquest com una veritable evidència? Podem repetir la nostra operació bona cosa de vegades i si encara en dubta, el dubte s'haurà convertit en un dubte neuròtic, i no pas en un de raonable. L'escèptic, així, estaria plantejant quelcom que no té resposta i, per tant, dubta allà on no es pot preguntar (T,6.5 i T,6.51). No és el cas que dubti d'una determinada

demostració, sinó que en dubta de tota possible. La seva posició és semblant a la d'aquell, la pretensió del qual és únicament fer-nos la guitza.

Arribats ací podem resumir les conclusions fins ara assolides. Pel que fa al concepte de «saber» hem vist que Wittgenstein distingia entre un ús legítim i un d'il·legítim: només podrem utilitzar el concepte de «saber» -açò és, dir que algú sap p- quan aquest concepte és dit d'una proposició genuïna, és a dir, una amb condicions de veritat; en cas contrari, com és el de les tautologies, es tractarà d'un ús il·legítim. Ara bé, el que acabem denunciar són únicament les condicions d'ús del concepte de «saber», però no pas una descripció del seu significat. Per copsar-lo ens és necessari de considerar una altra vegada T,5.1362.

Com recordarem en aquest paràgraf Wittgenstein havia escrit «A sap que p s'escau». Doncs bé, aquesta és una altra forma dir «A sap que p és vertadera i no p falsa», per la qual cosa podem dir que la veritat de p és una condició necessària per dir que algú sap p. Però no sols això, ja que per determinar la veritat d'una proposició genuïna ens cal comparar-la amb la realitat, «saber que p» també ha d'incloure tenir l'evidència adequada en favor de la veritat de p. De fet, això sembla deduir-se del que entén Wittgenstein per entendre el sentit d'una proposició: «saber què s'escau quan és vertadera» (T,4.024). Ja que per a Wittgenstein la comprensió del sentit d'una proposició és previ a la determinació del seu valor de veritat, entendre el seu sentit significarà saber on buscar, què fer per tal de determinar-lo. I si ja ha estat determinat, aleshores això significa que ja comptem amb l'evidència necessària o que podríem disposar-ne quan ens calgués.

Ara bé ¿què ens és conegut? Wittgenstein ens proveeix d'una resposta explícita: «la totalitat de les proposicions vertaderes és tota la ciència natural (o la totalitat de les ciències naturals)» (T,4.11; vid. també T,6.52 i T,6.53). Dit d'altra manera: que l'àmbit del coneixement coincideix amb l'àmbit de les ciències naturals. Aquesta, però, és una tesi excessivament forta, fins i tot des de dintre del *Tractatus*, perquè és clar que el mateix «sentit comú» -el llenguatge ordinari- pot reportar-nos coneixement. Evidentment, no un coneixement tan complex i sofisticat com el que ofereixen les ciències naturals, però sí, al cap i a la fi, bona cosa de proposicions vertaderes sobre la realitat. Doncs bé, crec que és possible reformular aquesta darrera conseqüència d'una forma molt més satisfactòria, fent ús de la distinció tractariana entre el «dir» («sagen») i el «mostrar» («zeigen»). Amb aquest objectiu desplegarem ara una mica més les conclusions assolides sobre l'ús legítim i il·legítim del concepte «saber».

Fins ara només hem considerat el cas de l'expressió «A sap p» quan p era una proposició genuïna («sinn-voll») o quan p era una tautologia («sinn-los»). Ens queda, però, per tractar el cas quan p és una «insensatesa» («un-sinnig»). El que Wittgenstein anomena «un-sinnig», a l'igual que les tautologies, és un tipus de pseudo-proposició que es diferencia de les proposicions genuïnes per no tenir sentit, açò és, per no representar cap possibilitat d'estat de coses. Ara bé, a diferència de les «sinn-los», les insensateses no són «buides de sentit» sinó que mes aviat intents insensats de dir quelcom sobre el llenguatge o el món més enllà del llenguatge, o sobre la relació llenguatge-realitat. Wittgenstein inclou al si d'aquesta categoria de pseudo-proposicions expressions com «Sòcrates és idèntic» o «la taula escriu el llibre», així com les mateixes pseudo-proposicions filosòfiques. Pel que fa a les primeres, el seu caràcter insensat ve produït, com diu J. M. Terricabras, «perquè

nosaltres no hem establert la correlació necessària que ha d'haver entre els seus elements constitutius i els elements constitutius de la realitat»¹³. Respecte a les pseudo-proposicions filosòfiques es tracta del fet que «nosaltres els hem donat un sentit il·lícit, en dirigir-les vers una realitat fora del món (...) vers una meta que nosaltres no podem reproduir amb proposicions, perquè és més enllà d'on ens és possible d'anar»¹⁴.

Wittgenstein considera que totes les proposicions filosòfiques -ontològiques, ètiques, estètiques, etc.- són «un-sinnig», i la pregunta aleshores és: ¿ens és possible d'aplicar el concepte de «saber» envers les proposicions filosòfiques? L'autor del *Tractatus*, sens dubte, hauria contestat que no, per la senzilla raó que aquestes expressions no s'ajustaven a les condicions de sentit que tota proposició significativa havia d'acomplir: ser una imatge dels fets. En realitat, es tractava d'intents de «dir» («sagen») allò que només hom pot «mostrar» («zeigen») a través de l'ús del llenguatge: el que pretén de dir la filosofia és inexpressable. Per això no és estrany de llegir: «la filosofia no és cap de les ciències naturals» (T,4. 11 1) o que «el mètode correcte de la filosofia seria pròpiament el de no dir res més que allò que es pot dir, o sigui, proposicions de la ciència natural» (T,6.53). Ara bé, algú podria objectar que el mateix Wittgenstein esperava assolir una espècie de coneixement especial sobre el món a partir de les proposicions del *Tractatus* (T,6.54 i T,7). Efectivament, «la visió correcta del món». No obstant això hem d'anar alerta a traure fàcils conclusions. En primer lloc, el que fins ara hem fet ha estat definir un concepte tècnic com és el de «saber» («conèixer») i la definició a la qual arribat no seria pas aplicable a les pseudo-proposicions filosòfiques. Aquestes no són imatges dels fets -no poden ser vertaderes ni falses- i, per tant, no poden comptar entre allò que ens és conegut. I en segon lloc, i com a conseqüència, «la visió correcta del món» no serà traduïble en

proposicions vertaderes, sinó més aviat en silenci, perquè «d'allò que no es pot parlar, cal guardar-ne silenci» (T,7).

El que podríem anomenar concepte de «veritat filosòfica» no és equivalent en el *Tractatus* al concepte de veritat de les proposicions significatives, de la mateixa manera com aquest darrer no ho és equivalent al de la veritat de les proposicions lògiques. Fariem mal a pensar que en tots els casos es tracta del mateix concepte de veritat. «En filosofia - com escriu Wittgenstein- la pregunta: “Per a què usem, ben mirat, aquella paraula, aquella proposició?” porta, una i altra vegada, a valuoses clarividències» (T, 6.211). Dones bé, mentre que en el cas de les proposicions significatives «veritat» significa correspondència amb els fets i la proposició, si és vertadera, diu quelcom sobre el món -«*diu que* és això el que passa» (T,4.022)-, en el cas de les tautologies «veritat» és una qüestió de regles de sintaxi i la tautologia *no diu* res sobre el món, com a màxim *mostra* el marge de possibilitats que tenen els fets: fent servir el nostre exemple anterior, “-(s ^ -s)” *no diu* res sobre la realitat però *mostra* que «s» i «-s» no poden donar-se simultàniament. ¿I què passa amb les veritats filosòfiques?

Aquesta qüestió no és fàcilment contestable. És clar que cap del dos sentits anteriors de «veritat» no hi és aplicable; en aqueix cas, però, ¿d'on trauen les proposicions del *Tractatus* llur força? Wittgenstein té la pretensió transcendental -en el sentit kantianà de condicions a priori de possibilitat- d'explicar la significativitat del llenguatge i la intel·ligibilitat del món. Aquesta tasca recolza sobre tesi metafísica de la transcendentalitat de la lògica (T,6.13) articulada d'una doble manera: tot llenguatge possible té una estructura extensional i la lògica «mostra» l'armadura formal de tot món intel·ligible. Així entesa, la

filosofia esdevé «clarificació lògica» que ha de conduir-nos a la correcta visió del món. Heus ací d'on les proposicions filosòfiques rebrien llur correcció, però també llur incorrecció. L'error filosòfic es produeix quan no entenem la lògica del llenguatge (T,4.003): per exemple, quan entenem malament el veritable significat dels nostres conceptes; però també quan intentem reproduir mitjançant el discurs, açò es, «dir» («sagen») allò que possibilita la seva significativitat –és a dir, la lògica del món i del llenguatge- i que només es *mostra* («zeigt») a través de l'ús del llenguatge, a través del seu únic ús significatiu que consisteix a fer imatges de la realitat. D'aquesta forma, la filosofia esdevé en un discurs impossible i no és estrany que «la correcta visió del món» consisteixi, al capdavall, en silenci. Un silenci, però, no ignorant, sinó marcadament positiu que s'assoleix després d'haver reconegut els límits d'allò que hom pot expressar amb sentit (T,6.54).

D'aquesta manera Wittgenstein desemmascara un dels errors més sempiterns de la història de la Filosofia, a saber, la pretensió dels filòsofs que llurs proposicions són vertaderes, com ho són les de la ciència, i de la mateixa manera. La lliçó del *Tractatus* és que malgrat que siguin «correctes» («filosòficament vertaderes») les proposicions filosòfiques són «insensateses» («un-sinnig»), perquè en el millor dels casos només poden «mostrar» allò que pretenen «dir». En conseqüència, no poden ser «vertadero-falses» en el sentit que ho són les proposicions significatives i, per tant, no en podem parlar de «saber» o «conèixer». Aquests conceptes no s'hi apliquen.

Podem ara reformular la nostra resposta a la qüestió que adés ens plantejàvem: ¿què ens és conegut? Com hem vist, ni de les pseudo-proposicions «sinn-los» ni de les «un-sinnig»

pot ser dit el concepte «saber». Llur relleu filosòfic no rau en el que diuen -de fet no diuen res en absolut-, sinó en allò que mostren, de manera que el concepte de «saber» o «conèixer» només es aplicable on ho és el concepte de «dir», però no pas el de «mostrar». Així i fent ús de les dues condicions adés assenyalades per a l'ús de “saber” -(i) la veritat de p; i (ii) evidència adequada en favor de p- podem dir que el concepte de «saber» només serà aplicable allí on sigui possible «dir» amb «veritat» i «evidència adequada» quelcom sobre la realitat. Aquesta conclusió sembla molt més comprensiva que aquella que únicament identificava «saber» i domini de les ciències naturals, i possibilita un ús d'aquest concepte dintre del llenguatge ordinari.

I també ara, a partir d'aquestes conclusions, podem entendre molt millor l'actitud de Wittgenstein contra l'escepticisme. En el *Tractatus* escriu:

- T,6.5 Si una resposta no es pot expressar, la pregunta que li correspon tampoc no es pot expressar.
L'enigma no existeix.
Si una pregunta es pot arribar a formular, també pot ser contestada.
- T,6.51 L'escepticisme no és refutable, sinó òbviament insensat, quan vol dubtar allà on no es pot preguntar.
Perquè el dubte només pot existir on existeix una pregunta; una pregunta, només on existeix una resposta, i aquesta, només on quelcom pot ser dit.

En aquests paràgrafs, d'una manera explícita, Wittgenstein identifica els àmbits d'ús significatiu dels conceptes «dir» i «dubtar»: només allí on podem «dir» quelcom -parlar vertaderament o falsa de la realitat- podem «dubtar». I ja que del dir amb veritat i amb evidència era on podíem parlar de «saber», podem concloure que «saber» i «dubtar» tenen àmbits d'ús coextensibles. Com dirà anys després el propi Wittgenstein en les *Investigacions filosòfiques*, «”Sé ... “ pot significar “No dubto pas ... “ -però no significa que les paraules “Dubto ... “ siguin buides de sentit, que el dubte estigui exclòs

lògicament»¹⁵. El dubte insensat de l'escèptic es produeix perquè aquest pretén dubtar allí on seria il·legítim dir «saber». L'escèptic pren pseudo-proposicions filosòfiques com a proposicions genuïnes i vol dubtar-ne: per exemple, vol dubtar d'expressions com «Hi ha objectes» o «El món existeix», com si aquestes fossin proposicions genuïnes amb condicions de veritat, i possibles candidats de coneixement. L'escèptic, però, erra ja en aquest punt: aquestes expressions no diuen res, no representen cap possibilitat de la realitat i, per tant, en no ser vertaderes-falses, d'elles és insensat dir que les sabem o que les dubtem. Que hi hagi objectes o que el món existeixi no és cap qüestió factual; pel contrari, es tracta de quelcom que es mostra en l'ús del nostre llenguatge¹⁶. Heus ací la raó per la qual la possibilitat que presenta l'escèptic ni tan sols és una falsedat, ni molt menys una hipòtesi: víctima de les aparences gramaticals no ha entès la lògica del llenguatge. En realitat, el problema que vol plantejar-nos no és pròpiament cap mena de problema (T,4.003).

Després d'aquestes reflexions sobre el concepte de «saber» podem retornar, una altra vegada, al de la «certesa». Adés havíem assolit les següents conclusions: (a) Wittgenstein únicament considerava «certes» les pseudo-proposicions de la lògica, açò és, les tautologies; (b) aquesta «certesa» era, però, epistemològicament «neutral», ja que les tautologies no diuen res sobre la realitat; (c) a més a més, la «certesa» de les tautologies no podia funcionar com a paradigma epistemològic de certesa metafísica ja que llur indubitable veritat era aconseguida únicament des de la inspecció del símbol mateix, no per alguna classe d'intuïció o evidència; (d) aquesta «certesa» no era extrapolable a les proposicions genuïnes, perquè aquestes tenien llur valor de veritat determinat a partir de la correspondència amb els fets; i (e) la veritat de les proposicions genuïnes, a diferència del que passa amb les tautologies, no és certa sinó simplement possible.

Miss Anscombe, pel contrari, en la seva interpretació del *Tractatus* s'oposa a (a) i (e). Per a aquesta autora seria un error suposar que Wittgenstein anomena «certes» únicament les tautologies; de fet, ens avisa que la Teoria del Coneixement de Wittgenstein "necessita ser completada amb una explicació de la «familiarietat amb els fets»" ¹⁷, açò és, amb l'admissió de certes proposicions epistemològicament privilegiades. El seu argument és el següent: Si "A sap (coneix) s", aleshores hi ha alguna proposició 'r', tal que A està familiaritzat amb el fet que descriu 'r', i 'r → s' és una tautologia. Dit d'altra forma, i com escriu la mateixa Miss Anscombe, "Hom tingui present un cas on 's' és una expressió significativa i 'r' expressa quelcom que ens és conegut. Ací la situació real que 's' expressa, serà certa si 'r ∧ s' és una contradicció (és a dir, si 'r → s' és una tautologia)"¹⁸. La idea de Miss Anscombe és que les tautologies, malgrat que no descriuen cap situació, expressen la certesa de la situació expressada per una de les proposicions significatives que la constitueixen. ¿És correcte això? Al meu parer no. Considerem, per exemple, que 'r' és la proposició «l'escombra és al racó» i que 's' és la proposició «l'habitació està neta». Doncs bé, d'acord amb Miss Anscombe dir que "A sap s" equival a dir que A està familiaritzat amb el fet que la escombra és al racó i que "la escombra és racó → l'habitació està neta" és una tautologia. Això, però, no és cert:

- perquè si 's' és V o F això és quelcom que haurem de decidir comparant el sentit de 's' amb la realitat;
- perquè la veritat de 's' no pot dependre de la veritat de 'r' d'una manera necessària. Com diu el propi Wittgenstein, «no existeix l'obligació que una cosa hagi de succeir perquè una

altra cosa hagi succeït. Només hi ha necessitat lògica» (T,6.37). Fóra de la lògica hi ha únicament inducció i probabilitat (T,6.362; T,6.363; T,6.3631 i T,6.36311). En tot cas la veritat de 'r' serà una raó de veritat per la probabilitat de 's' (T,5.15; T,5.151 i ss.).

- perquè 'r → s' no és cap tautologia, sinó que es tracta d'una hipòtesi. I aquest sembla ser l'error de Miss Anscombe: vol fer-nos passar 'r → s' per una tautologia per tal d'assegurar la veritat de 's', quan de fet el cas és tot el contrari, a saber, que sigui del tot impossible que 'r' sigui vertadera i 's' falsa és condició per tal de 'r → s' sigui una tautologia.

No és aquest l'únic error de la interpretació de Miss Anscombe. A més del que acabem de comentar per a ella dir que «A sap s» implica que A està familiaritzat amb el fet que descriu 'r'. La raó no és difícil d'entendre i la conseqüència difícil d'admetre. Miss Anscombe vol assegurar la veritat de 'r' perquè ella en el fons sembla estar pensant en un cas epistemològicament tan poc rellevant com «la escombra és al racó» ('r') i «el pal de la escombra és al racó» ('s'), cas en què seria una possibilitat que 'r' fos falsa i 's' vertadera - p.e., que la escombra hagi estat desmuntada. Les conseqüències són dues: (a) el criteri per decidir la veritat de 's' ja no és la seva correspondència amb els fets, com exigeix Wittgenstein, sinó senzillament el criteri merament lògic de la no contradicció de 's' amb 'r' -recordem que si 'r → s' és una tautologia, aleshores 'r ∧ ¬s' és una contradicció-, i amb això el que aconseguim no sembla ser una altra cosa que substituir la teoria de la veritat com a correspondència per una teoria com a coherència, cosa ben estranya dintre el *Tractatus*; i (b) de ser correcta la interpretació que critiquem aleshores ¿com quedaria justificada la veritat de 'r'? Si no volem repetir tot el procés fins l'infinit haurem de concloure que 'r' o alguna altra proposició és incondicionalment vertadera, la qual cosa no

s'ajusta a la caracterització que fa Wittgenstein de les proposicions significatives. A més a més, faria insostenible per a Wittgenstein el dogma de l'estructura extensional del llenguatge, el qual recolza sobre el caràcter vertader-fals de tota proposició.

Per finalitzar podem ara assajar un intent de solució del problema amb què començarem la nostra discussió, a saber, el de la correcta traducció de T,5.1365. Seguint Black crec que és preferible dir en aquest cas «insensatesa» a dir «sense sentit». Si optarem per aquesta darrera possibilitat hauríem de concloure, com fa Miss Anscombe, que Wittgenstein «tracta el coneixement de p, quan p és una tautologia, de la mateixa forma com a la veritat de p»¹⁹. Ara bé, això després de la nostra discussió sobre l'ús legítim del concepte «saber» («conèixer») ha de ser quelcom inadmissible, perquè no hi ha una cosa com coneixement de tautologies, açò és, el concepte de «saber» no hi té aplicació. D'altra banda ¿com explicar el cas de «A sap p», quan p sigui una «insensatesa» des de la posició d'Anscombe? ¿Hauríem de concloure igualment que hi ha «coneixement» d'insensateses? La solució de Black, per tant, és preferible perquè ens ofereix un mateix tipus d'explicació de totes les possibles instanciacions de «A sap p» quan «p» no és una proposició genuïna, a saber, que es tracta d'un ús insensat del concepte de «saber».

NOTES

¹ Black, M., *A Companion to Wittgenstein's Tractatus*. University Press Cambridge, 1964, pàg. 224.

² Anscombe, G.E.M., *An Introduction to Wittgenstein's Tractatus*. Hutchinson, London, 1959, pàg: 158.
Morrison, J.C., *Meaning and Truth in Wittgenstein's Tractatus*. Mouton, The Hague-Paris, 1968, pàg. 115.

³ La versió catalana del *Tractatus L-Ph.* de J. M. Terricabras (Edit. Laia, Barcelona, 1981) segueix en aquest

punt les opinions de Miss Anscombe i Morrinson en traduir «sense sentit» (vid, pág. 109).

⁴ Wittgenstein, L., *Investigacions filosòfiques*. Edit. Laia, Barcelona, 1983. 11 part, pág. 372.

⁵ Ayer, A.J., *Ensayos filosóficos*. Ed. Ariel, Madrid, 1979, pág. 102. Veure també Scheffler, I., *Las condiciones del conocimiento*. UNAM, México, 1973, pág: 54 i ss.

⁶ Morrinson, J.C., *Op. cit.*, pág. 114.

⁷ Morrinson, J.C., *Op. cit.*, pág. 115.

⁸ Morrinson, J.C., *Op. cit.*, pàgs. 114-15.

⁹ Garrido, M., “La lógica del Mundo”, En *Cuadernos Teorema: Sobre el Tractatus Logico-Philosophicus*. València, 1972, pág: 139.

¹⁰ L'impacte de les tesis *del Tractatus* sobre les proposicions lògiques és ben palès en els escrits de M. Schlick, R. Carnap i Hans Hahn i, en concret, en allò que hi anomenen la «nova lògica» (vid., Ayer, A.J. (ed.), *El Positivismo lógico*. F.C.E. México, 1965.

¹¹ Kraft, V., *El Círculo de Viena*, Taurus, Madrid, 1966, pàgs. 31-32.

¹² Wittgenstein es va oposar a les concepcions que sobre la lògica havien defensat tant Russell com Frege. Aquests autors feien servir un model axiomàtic de fonamentació, açò és, basaven la certesa de les proposicions lògiques en la veritat de certs principis o axiomes suposadament autoevidents a partir dels quals, i a través de lleis d'inferència, es derivava la veritat de tota la resta. Aquesta concepció comporta dues pressuposicions: (a) l'apel·lació a alguna espècie d'autoevidència o «experiència lògica; i (b) la necessitat d'admetre fets lògics, de tal forma que la lògica recolzava sobre l'ontologia. Wittgenstein, pel contrari, aconseguí evitar aquestes pressuposicions en la mesura que pogué definir totes constants lògiques a partir de l'aplicació successiva de l'operació de veritat de la negació sobre les proposicions elementals, i en tant que la «negació» només existia dintre del llenguatge però no pas en la realitat. (Per un tractament d'aquesta qüestió veure Kenny, A., *Wittgenstein*, Penguin Books, Harsmondsworth, Middlesex, 1973; pàgs. 19 i ss; i 86 i ss.).

¹³ Introducció a l'edició catalana del *Tractatus*, pág. 26.

¹⁴ Introducció a l'edició catalana del *Tractatus*, pág. 26.

¹⁵ Wittgenstein, L., *Investigacions filosòfiques*, Part. II, pág. 370 de l'edició catalana.

¹⁶ Per exemple, pel que fa al cas de «Hi ha objectes» l'anàlisi seria el següent: Wittgenstein considera que el concepte de «objecte» no és un «concepte propi» sinó que més aviat es tracta d'un «pseudo-concepte» o d'un «concepte formal» (T,4.126 i ss.). A diferència del conceptes propis, aquests no poden ser exposats a través de cap proposició de tal forma que és «insensat» parlar-ne (T,4.1272). Pel contrari, que quelcom cau sota un concepte formal és mostra en l'ús significatiu dels nostres signes (T,4.126). Així dir «O és un objecte» o «Hi ha objectes» no té sentit, però que O sigui un objecte és quelcom que es mostra a través de l'ús significatiu del símbol, del nom «O». Igualment que hi hagi objectes és quelcom que es mostra en l'ús significatiu dels «noms» en els nostres llenguatges.

¹⁷ Anscombe, G.E.M., *Op. Cit.*, pág. 158.

¹⁸ Anscombe, G.E.M., *Op. Cit.*, pág. 157.

¹⁹ Anscombe, G.E.M., *Op. Cit.*, pág. 158.
